

R. Mansell Prothero i Murray Chapman

CIRCULATION IN THE THIRD WORLD

London, Boston, Melbourne and Henley; Routledge and Kegan Paul, 1985, 473 str.

Pisati o ovoj knjizi gotovo je jednako teško kao i čitati je. Ideja o mogućnosti pisanja i objavljivanja knjige nastala je na osnovi dugogodišnjeg rada i povremene suradnje većeg broja istraživača koji su radili na području migracije ljudi u zemljama Trećeg svijeta. U knjizi su po prvi put objavljeni radovi 23 autora (samo jedan rad već je prije bio objavljen) iz različitih područja rada. Višesloženost knjige ne ogleda se samo u interdiciplinarnom pristupu (holistički, ekološki, socijalni i ekonomski) već i u geografskom obuhvatu (Srednji istok, južna i jugoistočna Azija, Pacifik, Latin-ska Amerika, Karibi i Afrika).

Na 470 stranica knjige pokušalo se prezentirati i objediniti radove različitih autora s različitim teorijskim pristupima, različitim topografskim obuhvatima, s tim da bi *fil rouge* cjelokupnog rada bila prostorna cirkulacija ljudi. Čitalac knjige nije opterećen samo raznolikošću već je u uvodnom poglavlju upravo obeshrabren velikim brojem informacija. Načinjen je svojevrstan kronološki pregled evoluiranja teorijskih spoznaja o privremenim migracijama (cirkulaciji) u zemljama Trećeg svijeta, pri čemu su nabrojani citati i provedena istraživanja te važniji teoretičari uz isticanje osnovnih karakteristika njihovih teorijskih spoznaja. Na taj je način dobijen pregled činjenica relevantnih za praćenje problematike tretirane u knjizi, ali je namjera autora da čitaoca približi i upozna sa problematikom zagušena velikim brojem faktografskih podataka, kojih je potpuna upotreba vrijednost postignuta u tekstovima tek malog broja istraživača što se bave isključivo područjem definiranim kao prostorna cirkulacija ljudi u zemljama Trećeg svijeta.

To je područje kontinuirano istraživano od Ravensteinove formulacije zakona migracije (1885) do današnjih dan-

na. Analitička ustrajnost usmjerena u tom pravcu proistječe iz disjunktivnog karaktera pojave: migracija i široke lepeze uzroka koji su do nje doveli. U tumačenju analitičkog pristupa autori (Chapman i Prothero) ulaze u pojedinih. Prema tim autorima definiranje učestalosti i veličine kretanja, smjera i karakterističnog obrasca svakako je osnovni ali i nužan korak u analizi. Stvarna analiza započinje u pokušaju davanja odgovora na pitanje o razlozima postojanja takve veličine, takva smjera ili obrasca kretanja. Ostavljeno je otvoreno pitanje komparabilnosti analiza provedenih u različitim geografskim područjima. Polazna je pretpostavka da se samo dugoročnim longitudinalnim studijama može doći do zajedničkog nazivnika kojim bi se mogla ustanoviti vjerojatnost da će neka osoba u datim okolnostima migrirati. Kako je migracija po svom karakteru *post factum* pojava, to suštinski otežava analizu onih elemenata za koje se pretpostavlja da su je uzrokovali. Taj se nedostatak može djelomično umanjiti reduciranjem elemenata promatranja kako bi se mogla ustanoviti prvotna veza među njima. Društvena realnost u svom je pojavnom obliku toliko složena da su rezultati istraživanja često ovisni o izabranom pristupu analizi pojave.

Knjiga je koncipirana u četiri osnovna poglavlja prema objedinjenim, zasebnim pristupima problematici: 1. holistički pristup, 2. ekološki pristup, 3. socijalni pristup i 4. ekonomski pristup.

U okviru holističkog pristupa nalaze se četiri potpoglavlja. Prvo potpoglavljje autora J. C. Mitchella detaljizacija je uvodnog djela. Na 25 stranica knjige autor pokušava istaknuti najvažnije teoretske spoznaje o promatranoj pojavi. Taj pregled dan je u vremenskom i spoznajnom slijedu uz isticanje najistaknutijih teoretičara pojedinih teorija. Brojnost informacija zgnutih na relativno malom prostoru zahtjeva veliku pažnju i strpljivost čitaoca (osim vjerojatno onih koji su dobro upoznatii ili kontinuirano prate samo ovo područje migracija). Vrijednost ovog rada je svakako u tome što su na jednom mjestu sustavno izložene sve važnije teorije i njihovi nosioci

zbog čega bi, najkraće rečeno, uvodni dio i ovo potpoglavlje bili izvjestan *vade mecum* o privremenim migracijama ljudi u zemljama Trećeg svijeta.

Studija H. Olofsona slijedi zgusnuti teorijski uvod. Tritorijalna kretanja plemena Hausa (sjeverna Nigerija) klasificirana su prema kombiniranim *emic* i *etic* pristupima, pri čemu *emic* pristup polazi od analize pojmova u jeziku Hausa kojima se označavaju različita kretanja ljudi u prostoru. U *etic* pristupu definirani su pojmovi od strane istraživača izvan plemena Hausa, kako bi se ustanovila tipologija kretanja ljudi u prostoru koja bi se mogla aplicirati u višekulturalnim komparacijama. Autor ističe da su nužna oba pristupa kako bi se olakšalo tumačenje i razumijevanje pokretljivosti ljudi unutar društva te njihov doprinos širem antropologijskom i geografskom shvaćanju migracija. Širina obuhvata kreće se od jezične kategorije *K'aura* koja iscrpljuje sve vrste migracija do kategorije *Jawon Dandi* kojom bi se označilo besciljno, besmisleno i vremenski nedefinirano kretanje. Između te dvije kategorije nabrojane su (i analizirane) ostale 25 kategorije, koliko pojmova o kretanju ljudi sadrži jezik Hausa. Zanimljivo je da se u tim kategorijama ne razlikuje udaljenost kao određujući faktor za ustanovljavanje pokretljivosti ljudi jer se jednako tretira kratko udaljavanje ljudi od kuće kao i odlazak u mjesta udaljena stotinama kilometara. Takav pristup proizlazi iz shvaćanja plemena Hausa da prvo kretanje može vrlo lako prerasti u drugo.

Treće poglavlje u okviru holističkog pristupa je studija G. J. Hugoa o radnim migracijama u zapadnom dijelu otoka Jave. Analizom su obuhvaćene dvije vrste kretanja stanovništva, odnosno radnih migracija, na relaciji selo—grad: dnevna putovanja iz sela u grad na rad i privremeni, izvansezonski, odlasci u grad (pod sezonom se misli na vrijeme sjetve i žetve riže). Najsiromašniji slojevi seoskog stanovništva pokušavaju maksimalizirati ekonomsku korist putem dnevnih ili povremenih migracija iz sela u grad. Rad u gradu im omogućava ostvarivanje kakve-takve zarade, a zadržavanjem stalnog boravišta u selu izbjegavaju plaćanje visokih troškova stanovanja,

hrane i obrazovanja karakteristične za gradsku sredinu. Istovremeno se izbjegava dulja odvojenost od obitelji. Sa zaradom od oko 0,25 US \$ dnevno ti ljudi nemaju mogućnosti da žive u gradu te su tako osuđeni da budu vječni putnici. Autor dotiče i neke druge socijalne momente (zdravlje, uvjete života i stanovanja) sezonskih radnika u gradu, ali se pritom zadržava samo na iznošenju faktografskih podataka.

Posljednji prilog, u okviru zajedničkog holističkog pristupa, studija je R. Skeldona o prostornoj cirkulaciji radnika u Peru. Kao i prethodni radovi, i ovaj počinje sa pokušajem definiranja pojma cirkulacija. U daljem tekstu samo je ukratko iznesen pregled okolnosti i događaja koji su rezultirali visokim stupnjem urbanizacije u Latinskoj Americi. Ti su događaji navedeni samo kao povijesne činjenice koje su uglavnom poznate i prosječno obrazovanom čitaocu, tako da od njihova taksativnog nabiranja nema neke veće koristi. Pregled istraživanja, provedenog 1971. intervjuiranjem 108 »glava« obitelji, iznesen je u dva djela. Prvi dio obuhvaća migracije do 1950. a drugi od 1950. Takvo vremensko razgraničenje proistječe iz različitih motiva koji su uzrokovali migracije. Prvo razdoblje karakteriziraju sezonske migracije seljaka s planinskih zaravni u suprotropski dio La Convecion zbog prodaje poljoprivrednih proizvoda. Isti seljaci su na povratku kupili lišće koke koje bi prodavali u Acomayo. Svaki takav put trajao je 4—6 tjedana i seljaci bi često dva do tri puta ponovili isti put na relaciji Acomayo—La Convecion prije no što bi se vratili u svoje selo u brdima. U tom razdoblju nisu još bile zabilježene trajne migracije. Nakon 1950., kada je uveden cestovni saobraćaj u La Convecion, mijenja se i karakter migracija. Suprotropski dio Perua doživljava ekonomski procvat i migracije poprimaju trajniji karakter. Nepismeni i polupismeni seljaci iz planinskih dijelova (u intervjuu su obuhvaćeni samo seljaci iz Sangarara) dolaze u Cuzco kao poslužitelji. Migracije seljaka u veće udaljenosti naglo su ojačale šezdesetih godina njihovim odlascima u Limu. Opći je zaključak koji se nameće u ovom radu da se promjenom razine urbanizacije mijenja karakter mi-

gracija ne samo u vremenskom trajanju već i prostorno.

U sljedećem poglavlju knjige, pod naslovom »ekološki pristupi«, analiziran je potpuno drukčiji vid promjena u migracijama. U okviru socio-ekonomskih promjena analizirane su promjene karaktera migracija u četiri geografski udaljena plemena: Agta Negritos — sjeveroistočni Filipini, Duru' — Oman, Saraguro-domoroci — Ekvador i »Strange farmers« — Senegambija. Kroz četiri priloga ovom poglavlju pokušalo se pokazati kako fizička promjena uvjeta stanovanja smanjuje utjecaj poticajnih faktora migracija.

Prvi primjer koji je iznio J. T. Petersen temelji se na rezultatima istraživanja u plemenu Agta Negritos provedenog 1968. Osnovne djelatnosti plemena su lov, ribolov te sakupljanje divljih jestivih plodova, dok ostale potrebe podmiruju razmjenom s plemenom Malay čija je dominantna djelatnost poljoprivreda. Dvije su okolnosti dovele do promjene u njihovu načinu života: proglašenje izvanrednog stanja na Filipinima 1972. i epidemija kolere 1973. kada je umrlo između 25% i 35% članova plemena Agta Negritos. U uvjetima izvanrednog stanja pleme je poticano da se trajno nastani u dva područja Palanana. Tradicionalne djelatnosti (lov, ribolov i sakupljanje plodova) zamijenjene su različitim, plaćenim poslovima (sakupljanje biljne smole, pomoć seljacima u obradi zemlje i žetvi).

Druga studija ukazuje da su promjene tradicionalnog, nomadskog načina života plemena Duru' bile uvjetovane drugim uzrocima. Glavne životne potrebe zadovoljavali su kroz dvije osnovne aktivnosti, uzgojem stoke i uzgojem palmi datula. Pronalaskom nafte u Arapskom zaljevu dolazi do promjena u načinu života Dura'. Muškarci koji su zbog zarade otišli izvan teritorija plemena vraćali su se u pleme za vrijeme berbe datula. Istovremeno, drugi dio plemena, koji je nastavio sa stočarstvom, vraćao se sa zimske ispaše kako bi svi zajedno obavili berbu. S vremenom se takav način održavanje veza s plemenom transformirao u povremene obilaski obitelji za vrijeme praznika, a plaćeni posao postao je dominantan.

Sljedeća dva primjera (Belote i Swindell) obuhvaćaju istu problematiku — cirkulaciju agrarnog stanovništva Saraguro-domorodaca u južnom Ekvadoru i sezonske migrante u Senegambiji. Vertikalno kretanje Saraguro uvjetovano je različitim karakteristikama njihova okoliša i odvija se u okviru tri različite planinske zone u centralnim Andama koje obuhvaćaju visinsku razliku od 2000 m do 3100 m nadmorske visine. Optimalizaciju uvjeta života postigli su maksimalizacijom iskorištenosti prirodnih pogodnosti okoliša i aktivnim uključivanjem u trgovinu na tržištu grada Saraguro.

Posljednji se prilog u okviru ekološkog pristupa odnosi na sezonske radnike u Senegambiji. Smjer migracijskih kretanja tih radnika diktiran je kišnom i sušnom sezonom. Za vrijeme kišne sezone obavljaju se glavni poljoprivredni radovi na plantažama kikirikija, dok za vrijeme sušne sezone većina seljaka odlazi u gradove u potrazi za plaćenim poslovima.

Veoma je zanimljiv primjer koji je iznijela L. Boydan o plemenu Avatime u Gani. Autorica je navela neke povijesne činjenice za koje se pretpostavlja da imaju izravan utjecaj na promjene socijalnog statusa plemena i radne migracije njegovih članova. Geografsko područje na kojem je živjelo pleme Avatima izrazito je nepogodno za uzgoj pamuka ili neke druge »profitne« poljoprivredne kulture te je utjecaj njemačkih kolonijalnih vlasti na tom području bio pretežno administrativan bez trgovinskih interesa. Gana je bila pod kolonijalnim utjecajem Njemačke sve do prvog svjetskog rata. Pleme Avatime se u to vrijeme i dalje služilo svojim jezikom i pismom, a školu su pohađali i muškarci i žene. Njemački misionari obrazovali su svećenike i učitelje među samim članovima plemena, a također su ih podučavali raznim obrtima (stolarski, zidarski, kovački itd.). Pismeni članovi plemena koji su istovremeno poznavali neke obrte lako su pronalazili poslove u Togu ili Zlatnoj obali. Zaraden i ušteden novac ulagali su u kupovinu farmi kokosa. Takav je proces trajao do otprilike 1970. kada se polako počinje mijenjati karakter migracija. Avatime su sve više tražili plaćene poslove u državnom sektoru, a izbjegavali poljopri-

vredne poslove vezane uz farme kosa. Također je došlo do promjena u socijalnoj strukturi plemena. Žene su prije sudjelovale u procesu emigracije isključivo kao pratilice muških članova obitelji (muževa ili rođaka). Od 1970. započinje proces njihove emancipacije koja se očituje u samostalno traženju poslova u gradovima. Autorica ukazuje na relativno novu promjenu u strukturi obitelji. Mlade, neudate djevojke koje su odlazile raditi u gradove često bi se vraćale u selo s djetetom, ali bez djetetova oca. Te su se djevojke vraćale u obitelj zbog činjenice što bi same veoma teško mogle u gradu brinuti o djetetu i istovremeno raditi.

D. I. Marshal svoju studiju o pojavi međunarodnih migracija, definiranih kao cirkulacije, zasniva na primjeru emigracije siromašnog stanovništva otoka Haiti ka susjednom otoku Veliki Inagua u sastavu Bahama. Od 1957, kada je vlada Bahama na svom području registrirala oko 1.000 Haićana, taj je broj narastao na 40.000 u 1970. U procesu emigracije prisutni su uglavnom mladi muškarci (ispod trideset godina) i većinom nepismeni. Zbog slabog ili nikakvog školovanja, nedostatka iskustva u trgovini ili nepoznavanja bilo kakva zanata, a i zbog nepoznavanja engleskog jezika koji je dominantan na Bahamima (za razliku od francuskog na Haiti). Sve to znači da su ljudi prisiljeni prihvaćati bilo kakve poslove. Tako su im zarade izrazito niske, više od polovice ispitanika zarađuje manje od 15 US \$ tjedno, prosječne mjesečne doznake 1969. koje su pristizale u Port de Paix na Haiti iznosile su 100.000 US \$. Zbog neizvjesnosti položaja u kojem se nalaze ne mogu točno odrediti koliko će dugo raditi i boraviti na Bahamima. Upravo zbog te činjenice autor razmatra pitanje da li se u ovom slučaju radnih migracija radi o cirkulaciji ili stalnim migracijama. Iako se opredijelio za definiciju radne emigracije kao cirkulacije, te bi se migracije ipak najbolje mogle definirati kao privremene.

Sljedeća se studija bavi vjerskim hodočašćima u Indiji kao posebnom obliku prostorne cirkulacije ljudi koja dosada nije bila primjereno zastupljena u empirijskim istraživanjima. Autor pretpostavlja da uzrok tome leži u

shvaćanju da su hodočašća neekonomski motivirane aktivnosti ljudi i kao takva manje zanimljiva. Nakon te tvrdnje svakako se očekuje da će autor usmjeriti svoje istraživanje ka argumentaciji iznesenog, no autor se zadržava na opisivanju različitih vrsta hodočašća. Zapravo, govori o njihovu karakteru (utvrđenom vjerskim doktrinama), a ne o njihovim eventualnim socijalnim ili ekonomskim posljedicama. Autor je na kraju izlaganja još jednom potvrdio da se na tom području vrlo malo učinilo (u teorijskom i spoznajnom smislu) te da bi se fenomen hodočašća svakako morao potanko istražiti u okviru sociološke, ekonomske, politološke i čak medicinske znanosti. Svakako se može reći da su početna očekivanja u ovoj studiji u potpunosti ostala nezadovoljena. Sličan se utisak dobija o sljedećoj studiji autora V. T. S. Goulda. Istraživanje je provedeno u Keniji, Tanzaniji i Ugandi s ciljem da se utvrdi stupanj povezanosti između periodičnih, privremenih migracija (cirkulacije) djece i teritorijalne udaljenosti školskih ustanova. Autor je utvrdio postojanje korelacije. Ako su udaljenosti između mjesta stanovanja i škole manje, migracije učenika možemo definirati kao dnevne. To se uglavnom odnosi na učenike osnovnih škola, dok s porastom stupnja obrazovanja dolazi do promjena u karakteru migracija koje postaju periodične i povremene. Autor je to ustanovio na osnovi ispitivanja uzorka od 373 djeteta. Rezolutati koje je autor dobio vjerojatno bi se dobili i u drugim zemljama izvan zemalja Trećeg svijeta.

Posebno je zanimljiva studija S. Mkhherjia koja se odnosi na analizu migracija na relaciji selo—grad i njezinih socio-ekonomskih efekata. Studija je provedena na području grada Varanasi u istočnom dijelu pokrajine Utar Pradesh, a pokazuje svu bezizlaznost situacije u kojoj se nalaze seljaci iz okoline grada Varanasi. Između pauperizacije sela i pokušaja bijega iz siromaštva u isto takve besperspektivne gradske slatove nalazi se populacijska ekspanzija, stagnacija poljoprivredne proizvodnje, fizički rast gradova bez ekonomskog razvoja. U ovoj studiji prikazana je drukčija vrsta migracija iz sela u grad koja ne rezultira oče-

kivanim socijalnim i ekonomskim prosperitetom (shvaćenom u najograničenijem smislu riječi. Naprotiv, odvija se proces osiromašenja na selu i njegova zamjena za siromaštvo u gradu.

U posljednjem poglavlju knjige analizirani su primjeri cirkulacije ljudi koja u svojoj osnovi ima ekonomsku motiviranost. Prva studija u okviru »ekonomskog pristupa« obuhvaća analizu migracija iz jednog poljoprivrednog područja u drugo poljoprivredno područje. Istraživanje je provedeno u provinciji Ilubabor u jugozapadnom dijelu Etiopije. Neke prirodne pogodnosti u pokrajini motivirale su migracije prema tom području. Tu se nalazi vrlo plodno poljoprivredno zemljište nastalo iskrčivanjem i paljenjem tropske šume. Oko 50% ispitanika navelo je upravo tu činjenicu (plodno zemljište) kao osnovni motiv za donošenje odluke o migraciji. Drugih 50% ispitanika navelo je kao motiv migracije u Ilubabor pogodnosti pri zapošljavanju (lakše pronalaženje odgovarajućeg posla) ili bolje mogućnosti za bavljenje trgovinom. Unatoč tim prednostima većina ispitanika smatra svoj status migranta privremenim zbog nekih odbijajućih momenata na koje nailaze u tom području. Prije svega, to je odbojnost prema tropskoj šumi koja se nastavlja neposredno na skrčeno i obrađeno zemljište. Negativan je odnos i prema klimatskim uvjetima zbog obilnih padavina koje otežavaju ili čak privremeno prekidaju trgovinu s ostalim područjima. Očito, ovdje nailazi na oštro polarizirane stavove »za« i »protiv« naseljavanja u Ilubaboru. Svakako je potrebno istaći jednu ozbiljnu primjedu na ovu studiju, a to je kvantitativna neusklađenost u tekstualnoj obradi pojave. Autor opširno govori o prirodnim karakteristikama pokrajine, o povijesti naseljavanja i migracija u te krajeve, a tek u posljednjem dijelu (uglavnom u zaključku) govori o središnjoj pojavi — a to je cirkulacija ljudi kao oblik radne migracije.

Sljedeća studija analizira vezu između postojanja, lokacije i veličine tržnica (kao mjesta na kojima se vrši razmjena raznih dobara) i broja posjetilaca na njima te udaljenosti iz kojih dolaze. Studija je provedena u centralnoj visoravni Ekvadora, a neki

su od rezultata sljedeći. Tržnice dnevnog karaktera su po svojoj veličini male a posjećuju ih uglavnom ljudi iz obližnjih mjesta. Obrnut je slučaj s velikim tržnicama periodičnog karaktera koje posjećuju ljudi iz udaljenijih krajeva. Analizom je još ustanovljeno da imućniji seljaci na tržnicu dolaze javnim prijevozom ili stočnim zapregama. Siromašni seljaci si to ne mogu dopustiti i moraju dolaziti pješice. Preostale rezultate analize bilo bi suvišno navoditi.

Autor sljedeće studije, G. T. Ashton, analizira cirkulaciju adolescenata iz grada Ticul na poluotoku Jukatan u grad Belize istoimene države (prije Britanski Honduras). Prema rezultatima analize, odnosno autorovom prezentacijom rezultata, nameće se zaključak da mladići iz Ticula odlaze u Belize u dobi od 16—17 godina kako bi stekli ekonomsku neovisnost o roditeljima. Mladići svoju zrelost ne dokazuju samo postizanjem ekonomske neovisnosti već su tu uključeni i neki *macho* atributi: »kao opijanja i postizanje spolnih iskustava«. Većina mladića završava obučarski zanat u Ticulu i tek tada odlaze u Belize gdje za isti posao mogu ostvariti dva puta veća primanja. U dobi od 25 godina uspijevaju dovoljno uštedjeti i tada se vraćaju u Ticul. U ovom se slučaju cirkulacija ne javlja kao egzistencijalna nužnost, već se motivi odlaska u Belize mogu definirati kao sociološki; stoga se opravdano može postaviti pitanje zašto su autori knjige ovu studiju uključili u okvire ekonomskog pristupa.

Studija o radanju proletarijata u Nairobiju nastoji dati odgovor na to pitanje putem analize statističkih podataka te ranije provedenih socioloških i antropoloških istraživanja. Autor namjerno upotrebljava izraz »proletarijat« a ne »radnička klasa« jer smatra da potonji u sebi implicira socijalni status, dok izrazom »proletarijat« podrazumijeva one osobe koje su egzistencijalno vezane samo za nadnice bez ikakvih prihoda od poljoprivrede. Knjiga je prvi put objavljena 1985. i ako se ta godina stavi u odnos sa podacima iz 1952, 1963, 1969, i 1974. kao najbliže godine, postavlja se pitanje da li je pojava koju autor promatra zaista toliko statična da se godine mogu za-

nemariti. Prva verzija studije objavljena je 1972, ali ta činjenica ne umanjuje potrebu ažuriranja nekih statističkih podataka. Na osnovi tih i takvih podataka dobijeni podaci potvrđuju nastajanje »proletarijata« u ukupnoj strukturi stanovništva Nairobia (63⁰/₀ ukupnog uzorka sa srednjim i niskim primanjima prosječno posjeduje manje od jedne akre zemlje). Sljedeća studija o privremenim i povratnim migracijama u Tajlandu posebno je zanimljiva s više razloga. Vrste migracija analizirane su na osnovi podataka dobivenih popisom stanovništva 1970. Studijom su se nastojale identificirati osnovne vrste migracija, da li su dominantne migracije u urbane ili ruralne sredine. Analizom je također obuhvaćeno porijeklo migranata (iz urbane ili ruralne sredine), njihova dobnost i obrazovna struktura, zapošljavanje prema vrstama zanimanja i prema vrsti radnih odnosa (da li rade u privatnom ili društvenom sektoru, da li se javljaju kao poduzetnici i sl.). Iscrpnost u tematskoj obradi ne ogleda se samo u opsežnim statističkim priložima, već i u tekstualnoj analizi pojava koje su u posrednoj ili neposrednoj vezi.

Naposlijetku, posljednja studija u okviru ekonomskog pristupa i u okviru cijele knjige sadrži analizu socio-ekonomskog odnosa između Novog Zelanda (kao visokourbanizirane i bogate zemlje) i Polinezijskog otočja: Tonga, Fiđi, Tuvalu, Kiribati, Nive, Samoa (kojima je zajednička karakteristika visok prirodni priraštaj i ekstenzivna poljoprivredna proizvodnja s malim tržišnim viškovima). U ovoj studiji, više nego u prethodnima, istaknut je utjecaj politike na migracije. Prema vrsti bilateralnih odnosa između N. Zelanda i pojedinih otoka razlikuju se veličine i vrste migracija. Ovisnost jedne zemlje o drugoj recipročna je, ali se u ovom slučaju potvrdila činjenica da ekonomski jači subjekt definira međusobne odnose. To se može vidjeti i u svim prethodnim studijama ove knjige, ali ne tako eksplicitno.

Hermína Buratović

Henri Bemford Parks

ISTORIJA SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA

Beograd, Rad, 1986, 827 str.

U ediciji biblioteke Svjedočanstva beogradske izdavačke radne organizacije Rad pojavio se prošle godine prijevod još jednog vrijednog i po mnogočemu zanimljivog historiografskog djela. Riječ je o knjizi *Istorija Sjedinjenih Američkih Država* pjesničara Henrya B. Parkesa (1904—1972), dugogodišnjeg načelnika Katedre za povijest Njujorškog sveučilišta i autora mnogih radova, među kojima prednjače: *Historija Meksika* (1938), *Američko iskustvo* (1942), *Svijet poslije rata* (1942), *Bogovi i ljudi: preko zapadne kulture* (1959) te *Božanski poredak* (1969), koja ovoga engleskog domoroca (poslije studija u Engleskoj naturaliziranog Amerikanca), po političkim uvjerenjima liberalnog mislioca i stvaraoca, zahvaljujući erudiciji i analitičkim prosudbama s punim pravom stavljaju među najveća imena u historiografiji anglosaksonskog svijeta.

Njegov djelokrug istraživanja, što se lijepo vidi i u ovoj knjizi, nije ograničen na jednu oblast, već na raznolika pitanja kako evropske tako i američke političke, kulturne, društvene i intelektualne povijesti.

Parkesova *Istorija Sjedinjenih Američkih Država* u prostranom vremenskom dijapazonu, od epohe geografskih otkrića do najvažnijih događaja iz vremena administracije Lyndona Johnsoona (1963—1968), ocjenjuje događaje i pokrete, ličnosti i politiku ne samo SAD već i zemalja širom svijeta, uključujući djelomično i Jugoslaviju nakon prvoga i drugoga svjetskog rata.

Naravno, kao i svaka druga knjiga, tako i Parkesova povijest ima vrline i mane. Ako se doduše i može prijeći preko stanovitih omaški evidentnih u davanju karakteristika, generalizacija, koncepcija i zaključaka pri opisu velikih razdoblja i događaja koji su ih obilježili — neizbježni su prigovori onim završnim dijelovima knjige u kojima se analiziraju politički događaji u Sjedinjenim Američkim Državama i državama širom svijeta nakon oba svjetska rata.